

КОЛЕКТИВНІ ПРИЗВИСЬКА ПІДЛЯШУКІВ, МОТИВОВАНІ
ОСОБЛИВОСТЯМИ ЇХНЬОГО МОВЛЕННЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.232'282.2(438)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).32–37

Аркушин Г. Колективні прізвиська підляшуків, мотивовані особливостями їхнього мовлення; кількість бібліографічних джерел – 7; мова українська.

Анотація. Однією з причин виникнення як індивідуальних, так і колективних прізвиськ стають протиставлення *я : ти, ми : вони*. У кожному населеному пункті може бути різна кількість мотиваційних груп таких найменувань, але найчастіше це характеристика зовнішнього вигляду денотата, його національність, професія чи заняття, вдача і т. ін. Прізвиськами часто стають також характеристики мовлення індивідумів, зокрема і діалектоносіїв.

У статті представлені колективні прізвиська жителів Північного і Південного Підляшшя (північно-східна частина Люблінського та південно-східна Підляського, давніше Білостоцького, воеводств Республіки Польща). Насамперед з мовного потоку на слух виділяємо фонетичні риси, що стають мотивами постання багатьох прізвиськ. Майже всіх жителів цього регіону прозивають *хахля́ми*, засвідчуючи, що їхня *хахля́цька мо́ва* – це українські говірки. Зауважимо, що визначення *хахля́цька мо́ва* вживане в нейтральному значенні і не містить будь-яких негативних конотацій. Оскільки пересічний поляк і донині не розрізняє за національністю українців, білорусів та росіян, то ще усіх підляшуків називають *ру́ськіми* або просто *каца́пами*. Менші групи жителів Підляшшя мають такі найменування: *але́качі*, що звукосполюку *ле* вимовляють твердо, які протиставлені *але́качам*, бо *ле* (*але – але*); *де́кали*, у яких тверда вимова *де*, протиставлені *де́калам*, бо *дзе* (*день – дзень*); *штокмані* вимовляють частку і сполучник як *што*, а *шокмані* як *шо* або *що*. Фонетичні особливості призвели до виникнення також прізвиськ *пайдуні* та *літвіні*. Морфологічні риси стали основою найменувань *микуні* (*му робіти, робітиму*), *смакі* (*ходілисьмо, робілисьмо*) та *хмакі* (*носіліхмо*). Лише одна лексема *гэто* ‘це’ стала твірною основою назв *геті*, *гетали*, *гецячки*. Та незважаючи на такі окремі відмінності, що існують серед підляських говірок, у них одна спільна риса – це все говірки української мови.

Прізвиська *калаку́ти* і *перешу́ткі* отримали ті жителі Підляшшя, які перейшли в католицизм, а отже, і почали говорити по-польськи. Декілька прізвиськ невідомої мотивації: *чубарі* || *чуба́рики* і *матані*.

Ключові слова: Північне Підляшшя, Південне Підляшшя, діалектоносії, особливості мовлення, неофіційні найменування, прізвиська.

Постановка проблеми. Неофіційні найменування осіб, зокрема прізвиська, в україністиці були предметом багатьох студій майже з усіх регіонів України, зокрема і Західного Полісся, куди відносимо і Підляшшя. При цьому дослідниця Н. Шульська стверджує: «Мовний континуум Західного Полісся, що поєднав у собі діалектну архаїку двох систем (північної та південно-західної) і сучасну сленгово-жаргонну специфіку, – респектабельне поле для антропонімічних пошуків. Унікальність західнополіського ареалу зумовлена його прикордонним характером» [Шульська 2011, с. 1–2]. Тому в неофіційних антропонімах зазвичай відбиті місцеві говіркові особливості, які, крім цього, ставали і мотивами багатьох онімів.

Мета нашої статті – аналіз неофіційних найменувань груп жителів Підляшшя, зокрема прізвиськ, що виникли як характеристика особливостей їхнього мовлення. Джерельною базою стали польові магнітофонні записи, розміщені в нашому збірнику текстів «Голоси з Підляшшя» [Аркушин 2007] (у покликаннях подаємо також умовне скорочення цього джерела – *ГП*, указуючи і назви населених пунктів), а також використані матеріали зі «Словника західнополіських говірок» [Аркушин 2016]. Зауважимо, що окремого запитання про колективні чи індивідуальні прізвиська мешканців Підляшшя в нас не було, тобто в збірнику подані принагідні фіксації, які, безперечно, далекі від повноти, але, незважаючи на це, вони дозволяють зробити певні

узагальнення й висновки про постання таких неофіційних найменувань жителів та про особливості їхніх говірок, що мотивували ці номени.

Аналіз досліджень неофіційних найменувань людей. Українськими ономастами давно вже звернуто увагу на широке використання прізвиськ у побутовому спілкуванні місцевих мешканців. Такі неофіційні назви проаналізовані або поруч з іншими антропонімами (прізвищами, власними особовими іменами та їхніми варіантами, іменами по батькові), або окремими студіями. Це питання цікавило багатьох українських мовознавців упродовж різних століть, пор.: XIX ст. – дослідження В. Охримовича, М. Сумцова, XX ст. – Г. Аркушина, Т. Бахвалової, Р. Осташа, І. Сухомлина, М. Тимінського, Н. Хрустик та ін., XXI ст. – студії Д. Бучка і Є. Бучко, М. Лесюка, Н. Федотової, Н. Шульської та ін.

Зауважимо, що останніми десятиліттями видані цікаві лексикографічні зібрання, серед яких найбільш відомі «Прізвиська Нижньої Наддніпрящини» у двох книгах В. Чабаненка (Запоріжжя, 2005), «Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру і Горині» Н. Шульської (Луцьк, 2008), «Словник прізвиськ північно-західної України» у трьох томах за редакцією Г. Аркушина (Луцьк, 2009).

Знані також дослідження прізвиськ українців з-поза меж сучасної України, це: 1) студії М. Дуйчака про лемківські найменування та 2) характеристика Г. Аркушина колективних прізвиськ жителів Берес-

тейщини (Республіка Білорусь) як особливостей їхнього мовлення – *хахлі, з'їдуні, л'ітв'іні || л'іцв'іні, хац'укі || гац'укі* та ін. [Аркушин 2014]. Наскільки нам відомо, неофіційні найменування мешкаців Південного і Північного Підляшшя Республіки Польща ще не аналізовані в наукових студіях.

Докладний опис майже дев'ятнадцяти з половиною тисяч західнополіських неофіційних антропонімів дозволив Н. Шульській поділити їх на п'ять груп: 1) індивідуальні (62 %), 2) сімейно-родові (36,5 %), 3) колективно-територіальні (1 %), 4) групові (0,4 %) та 5) внутрішньо-сімейні (0,1 %) [Шульська 2001, с. 14].

Мотиваціями колективних найменувань ставали: 1) особливості рельєфу, де проживають носії; 2) відзначення ними вузьколокальних свят; 3) уживання специфічного крою верхнього одягу; 4) особливості ведення сільського господарства та ін., при цьому найчастотнішою виявилася п'ята група – характеристика мовлення жителів.

Методи та методика дослідження. Використано метод лінгвістичного спостереження та аналізу. Серед основних прийомів – інвентаризація та систематизація мовного матеріалу в синхронії, встановлення мотивів найменування та словотвірний аналіз. Зроблено порівняння особливостей підляських говірок з українськими літературними відповідниками, відмінності між якими і стали причиною появи цих неофіційних антропонімів.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, окраїнні говірки завжди відчутно відрізняються від літературної мови, що зумовлено багатьма чинниками, а у випадку Підляшшя – тим, що тут майже повністю відсутній вплив української літературної мови (без українського радіо та телебачення, без української школи, без художньої літератури та щоденної преси), тому-то добре збережені архаїчні риси нашої мови. Безперечно, тут сильний вплив польської літературної (адже ж державна!) та говіркової (контактуюча) мови, лише частково білоруської (доступні білоруські програми Білостоцького телебачення, частково білоруська преса) та російської, а в школах повоєнної Польщі вивчали ці дві східнослов'янські мови.

Однією з причин виникнення прізвиськ стало протиставлення *я : ти, ми : вони* (*я і ми* – хороші, справедливі, чесні і т.д., а *вони* – зовсім не такі та й говорять якось дивно, бо ж не так, як ми). Відчуття відмінностей у мовленні характерне для представників як поближких населених пунктів, так і віддалених, з якими доводилося спілкуватися. Ось як носії підляських говірок добре відчують особливості свого і «сусіднього» мовлення:

/кажде село іначєй г'оворит'/ (Зубачі; ГП, с. 140); */в нас кажут ко'рова кун'/* а в їх вжє к'ін' / (Даші; ГП, с. 192); */воз'м'іте с'уд'а-о за Бот'ки вжє т'роха іначєй назив'айут // в нас ш'єпка а там шапка // в нас г'оворат д'іс'аї / а тут за Б'їєл'ск'і ну то нин'і кажут // нин'і кажут /* (Кнориди; ГП, с. 310, 312); */в кажудм сел'і інакша м'ова / е / ієс'а у нас назив'айут вилка / а н'екоторийє в сел'і сохар'и // ну / на вилка сохар'и // в нас л'ушн'а / е /*

до в'оза / а там клуніц'і / клуніц'а / (Версток; ГП, с. 228); */тут йак в'з'ати н'рав'є ичо село то т'роху ін:а м'ова /* (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298). Про це ж говорить і знаний на південному Підляшші фольклорист І. Ігнатюк: «Ствердив я, що на Підляшші майже в щодругому селі трохи інакше говорять» [Ігнатюк 2013, с. 9]. Отож тема нашої публікації – аналіз колективних прізвиськ жителів Підляшшя, що виникли як характеристика їхнього мовлення.

Почнемо з того, що корінним жителям цього регіону важко відповісти на запитання (правильніше – на питання), хто вони за національністю, пор. такий діалог:

[Себастьянюк:] / ми 'руск'і //

[Занькевич:] / б'іло'руси //

[То ви по-білоруськи говорите?]

[Занькевич:] / н'є 'н'є // ми похах'лацк'і / по'н'ростому в нас //

[Себастьянюк:] / ми йак то 'каже / обивател'і пол'с'к'і / бо в пол'шч'і живемо // не пол'ак'і / і не хак'ли / а ми правос'лавн'і / ми 'ход'ім до 'церкв'і / не до кос'ц'ола // о'но до 'церкв'і / [Клейники; ГП, 388].

Ось так підляшуки часто себе ідентифікують просто *православними* на протигагу полякам-католикам. У зв'язку з тим, що пересічний поляк і досі не проводить розрізнення між українцями, білорусами та росіянами, то українців Підляшшя ще іменують *руськими*; цікаво, що цю назву часто використовують і самі підляшуки (підляшани).

А от їхні сусіди – білоруси та поляки – місцевих жителів прозивають *хахлами*: / часом звут нас ну хак'ли / (Клейники; ГП, с. 388); / нас назив'айут хак'лами / (Полічна; ГП, с. 194). Значення цього терміна для місцевих незрозуміле, як і його походження: / шо то з'начит хак'ли то 'н'єв'єм / 'н'єв'єм по'н'росту / (Полічна; ГП, с. 194); / а й'ака то 'нац'ийа хак'ли 'тийі? / (Версток; ГП, с. 228), див. інші цитати. Через незрозумілість такого найменування виникають різні перекручення: / иниши 'кажут жє ми шашли'ки чи йак назив'айут / (Грабовець; ГП, с. 270); / а ми й'ак'іс' 'шафли 'може й'ак'іє // чи хак'ли / (Видово; ГП, с. 346).

Дослідник українських говірок у Польщі М. Лесів так пояснює виникнення номена *хахли*: «Цю останню назву, яка на Підляшші побутує донині – *mówią po chachłasku* – <...> принесли з царської армії додому місцеві хлопці, бо там саме їх, мабуть, за мовою визначили, як українців, малоросів, себто хаклів» [Лесів 1997, с. 283]. І далі: «Це, можливо, було перше усвідомлення національної приналежності через мову, яка могла бути осмішувана тими, що в армії неприхильно ставилися до всього, що неросійське або трохи неподібне до російського» [Там само].

А в *хахлів* і мова *хахляцька*, пор.: / ну 'певно / шо хак'лац'ка м'ова / (Чехи-Орлянські; ГП, с. 258); / хак'лац'ка кажут / (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); / ну йа не 'в'їду й'ак'айа 'наша м'ова / й'ак'ас' хак'лац'ка та'кайа ч'и й'ак'айа / (Єльонка; ГП, с. 236); / а й'а з'найу пой'акому ми г'оворим? / пох'ол'с'ку дес' / нев'ідомо пой'акому / а ни поб'єло'руску / а ни поукра'їїн'ску / (Райки; ГП, с. 336); / ми похах'лацк'і

/ попростому в нас / (Клейники; ГП, с. 388); / то та'ка ун'ше хах'лацкайа мова / (Костомлоти; ГП, с. 96); / ну / йа'кайас' кол'іс' ка'зал'і хах'лацка [мова] / (Курашево; ГП, с. 364); хах'лача [мова] (Пилипки; ГП, с. 422). Зауважимо, що цей місцевий термін хах'лацька мова вживаний тепер лише в нейтральному значенні і не містить негативної конотації, виступаючи семантичним синонімом до українська мова: / то та'ка ун'ше хах'лацкайа мова // [До якої мови вона ближча?] / на'мене / до ук'раїн'с'койі // бо йа тут йак був / в 'час'і вуйни була тут ук'раїн'с'ка школа // р'ік 'часу два 'рази хо'див до ук'раїн'с'койі // йак зас'тав // за не'метчини // йак 'н'імец' завуй'ував тут // і ми там бу'ли // уч'ител'ка була // тут був // и: 'бат'ушка був ук'раїн'с'к'і правос'лавні // і уч'ител'ка була // поук'раїн'с'кому уч'илис'а / (Костомлоти; ГП, с. 96); / 'мусит' до хах'лачойі [найближча] / (Пилипки; ГП, с. 422); / 'наша мова бу'ла ук'раїн'с'ка / вже ми ук'раїн'с'койу мовайу [говоримо] / (Версток; ГП, с. 228). Наведемо цікаве твердження листиноші с. Дубичі-Церковні повіту Гайнівка Підляського воєводства, який співпрацював із білоруськомовною пресою: / и наш йа'зык / о / так йак ми го'воримо / йа з 'вами / ну то вун бу'л'ш зв'язаній / бу'л'ш бл'іск'ій ук'раїн'с'кому / ук'раїн'с'кому / а в д'ів'я'носто п'я'ти проц'ентах то / то ук'раїн'с'койі / (Дубичі-Церковні; ГП, с. 280).

Оскільки для поляків місцеві жителі *руські* (= синонім до *росіяни*), то підляшукі мають ще інший «ярлик» – *каціани*, пор.: / правос'лавні дес' уч'і'л'іс'а в ш'колах / то ст'удал'іс'а призна'ват'іс'а / же вун / правос'лавні / ну чом не призна'вал'іс'е? / то б'іе / то каціаном нази'вайе / шче ш'чос' / і не призна'йец':а / (Кнориди;

ГП, с. 328); / во'ни на нас 'кажут каціани / а ми на йіх 'л'ах'і / (Сльонка; ГП, с. 238); пор. вживання відносного прикметника: / каціанс'ких 'з'е'ї' жеб до ш'коли не хо'дил'і / (Сльонка; ГП, с. 238–240).

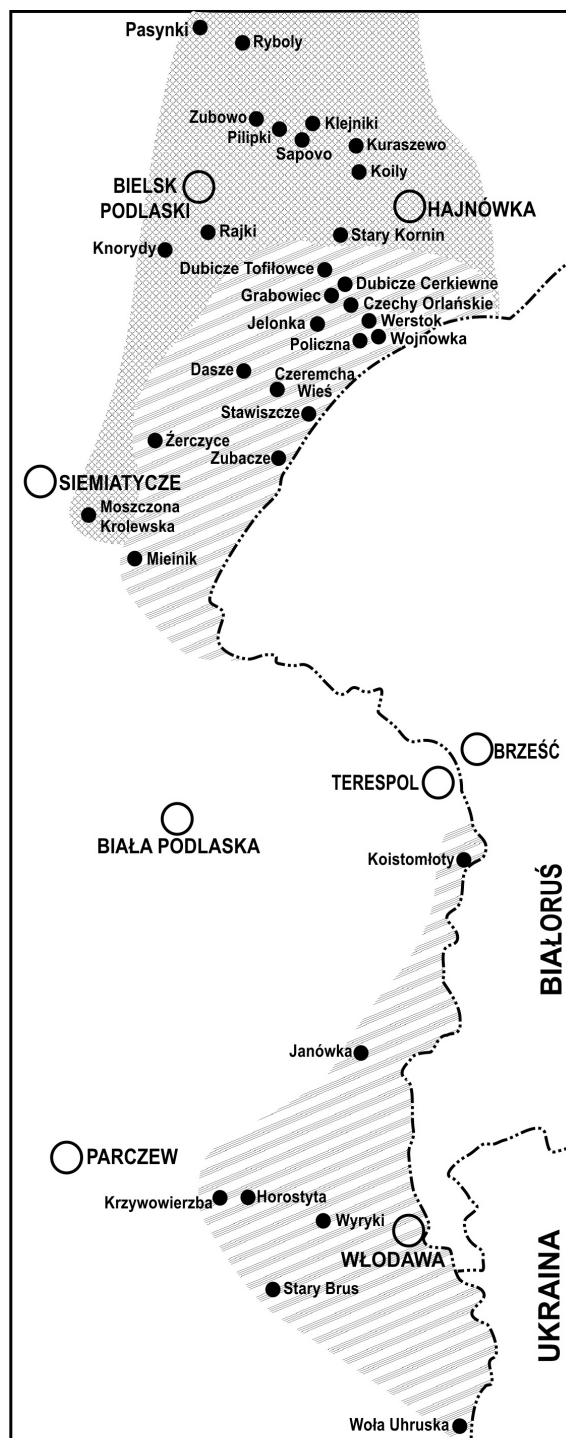
Ці два прізвиська – *хахлі* та *каціани* – найбільш поширені і стосуються

всіх українців Підляшшя. Їхні сусіди ще іноді вживають територіальне позначення – *пол'ешуки*: / а вже заїд'іте нуд'м Сими'нувку то нас нази'вайут' пол'ешуки' / (Ставище; ГП, с. 156).

Коллективні неофіційні найменування, відбиваючи особливості мовлення осіб, відомі на значно ширшій території, ніж сама говірка риса, що стала твірною основою прізвиська, бо «ко-валями» цієї назви були не самі мовляни, а їхні сусіди. Це можна простежити, напр., на прізвиську *штокмані* (у фіксації М.Лесіва *штокали* [Лесів 1997, с. 285]): / в нас *ичо* / там *што* / виз'м'іте вс'о и'начеї го'ворат / <...> *штокма'ни* / (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); / то *штокма'ни* / та'к'ійі / вже в йіх тро'ху мова не та'кайа / (Полічна; ГП, с. 202). Ареал поширення питального займенника і сполучника підрядності *што* один (див. мапу №1), а прізвисько добре знане як на Північному, так і на Південному Підляшші.

Порівняйте частотність уживання лексеми *што*: [Чи їли яблука до Спаса?] / то 'кажут / мойа 'мама кол'іс' 'кажут што не 'можна 'йе'с'т'і йак у кого д'іт'а в'ре // то 'кажут што на тум с'в'іет'і / не 'буде йо'му 'яблука / (Сапово; ГП, с. 376); / н'іц' не бил'о // н'рат'і бил'іо чи што / н'е 'мила н'еш'то / (Кнориди; ГП, с. 318), а

також її дериватів – *н'ішто*, *штон'ібуд'*, *ш'тото* (Мощона-Крулевська; ГП, с. 128, 130, 136). Зрідка вживаний і прикметник *поштокманський*: / 'отут неда'л'еко / 'десет' к'і'л'ометри там йе та'к'ійі

■ - ШЧО // ШО
 □ - ШТО

Мапа 1

д'єр'євн'і / в нас називають поштокман'с'к'і / і там називають вже *ход'ім'і* / *роб'ім'і* // в нас *ходил'і* / в нас *ходил'і* / (Єльонка; ГП, с. 238).

Вимова [л] у сполучнику *алé* лягла в основу іншого прізвиська – *алéкач'і* (н.п. Південного Підляшшя), а м'який [л'] став співтворцем номена *ал'єкач'і* (майже все Північне Підляшшя): / там туди ще в'зати то йа ка'зав шис'нацм' к'ілом... / то вже во'ни там / е: / їх називал'і *алéкачами* / бо *але* // а ми ка'жем *ал'є* / (Версток; ГП, с. 228) (див. мапу №2). Твірною основою номена *алéкач'і* стало дієслово *алéкати*, а сам сполучник *але* перетворився навіть на «мірило» українськості, пор.: / то в Ста'вишч / за с'танційейу йе Ста'вишча / там *алéкайут* / там на *але* // та'кайа-о йак тут / во'на до укра'їнс'ку по'ходить // *ал'і алéкайут* // а в нас *ал'є* / (Черемха; ГП, с. 178); / та в нас *тутика в'йоска йе Ста'вишч'і* / там / ну то там во'ни вже *але* го'вора'т // а то укра'їнс'ка [мова] / (Полічна; ГП, с. 202); / [наша мова] *йаг би пуд'ход'іт пуд укра'їнс'ку* / *ал'і коб іш'че але* / (Версток; ГП, с. 228).

Прізвисько *поїдуні* // *пайдуні* отримали ті, що твердо вимовляють звукосполюки [ли], [ни], [ди]: / *ход'и* / *при'шов* // *по'їду'ни* називають // *пайду'ни* / (Кнориди; ГП, с. 324).

Тих, хто вимовляє твердий [д] перед голосними [є] та [и], ще прозивають *дéкалами*, пор. декілька прикладів (наводимо саме з Північного Підляшшя, бо на Південному – це звична риса): *д'єрво*, *дес'*, *десм'*, *п'риїде*, *ден'* (Мощина-Крулевська; ГП, с. 114, 118, 136); *б'уде*, *дере'л'ана*, *кла'де*, *ни'где* (Зубачі; ГП, с. 140, 142, 144, 146); *л'уде*, *оде*, *наїдец'а* (Жирчичі; ГП, 148, 150); *л'удеї*, *буде*, *ден'*, *заїдеш* (Ставище; ГП, с. 158, 160,

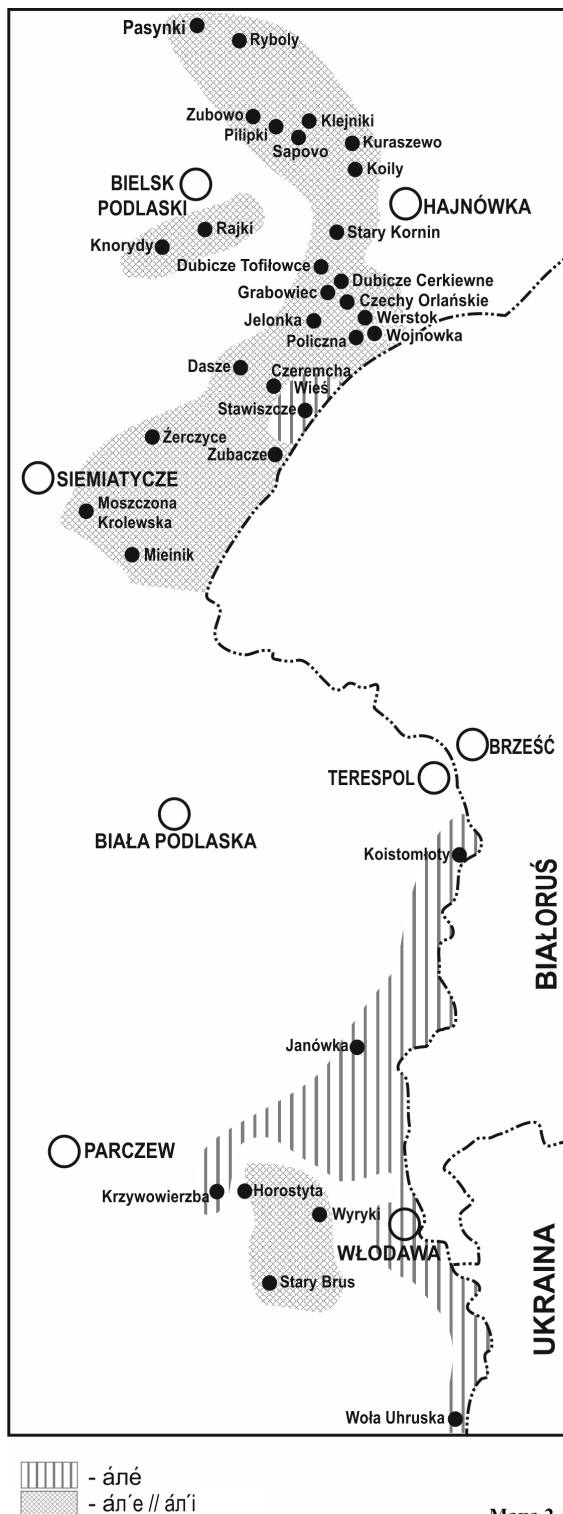
162); *нап'равде*, *б'удете*, (Полічна; ГП, с. 196, 198, 200); *дес'*, *в'їде*, *с'аде*, *п'уде* (Чехи-Орлянські; ГП, с. 248) та ін. І протилежна вимова: *л'уд'і* – *л'уд'єї*, *д'єт'інство*, *ход'іла*, *ви'ход'ім* (Мельник; ГП, с. 100, 102); *от'ход'іла*, *ви'вод'іни*, *зд'ічав'ів*, *з д'іт'інства* (Мощина-Крулевська; ГП, с. 114, 118, 124, 132); *од'інацм'* (Полічна; ГП, с. 196) та ін.

Зафіксований також підляський жарт як характеристика української літературної мови: / *українец' йїде дере'ян:им возом* / *йак кол'іс' ос'і дере'ян:и* / *го'вору* / *ї не пошмаро'вав* / *то тиш'ит* / *теїе кол'єсо* / *ха'хол* / *ма'зниц'а* / *даїе* / *драж'ниц'а* / (Грабовець; ГП, с. 268).

Прізвисько *калаку'ти* отримали ті підляшчуки, що прийняли католицизм, через що почали говорити по-польськи; це лексико-семантичне творення від *калаку'т* 'курка-гермафродит' [Аркушин 2016, с. 205]. Ця ж мотивація прізвиська *перéшутк'і* [Аркушин 2016, с. 393], тобто ті, що перейшли в іншу віру.

Не встановлена мотивація номенів *чубáри* // *цубáри* та *чубáрики* [Аркушин 2016, с. 611], названі, можливо, за вживання іменника *чуб* 'волосся на голові в чоловіків'. Невідомої мотивації і прізвисько *матані*: / *кол'іс' наст'їє* / *пудл'єс'ак'і з'вал'і матанам'і* / *а ми йїх коро'їедам'і* / (Курашево; ГП, с. 364).

Подальші польові записи можуть виявити ще не один такий номен, однак потрібно поспішати, оскільки українських мовлян на Підляшші, особливо Південному, стає все менше.

Мапа 2

Висновки. Як бачимо, мотивами творення розглянутих прізвиськ були здебільшого фонетичні особливості підляських говірок, при цьому зауважимо, що тут відсутні найменування-характеристики мовців, які вживають досить характерну і добре

збережену фонетичну рису – дифтонгічні звуки, на протигагу говіркам Волинського Полісся та Берестейщини. Оскільки дифтонги вживані серед мовлян як Південного, так і Північного Підляшшя, то й вони не стали мотиваційними ознаками неофіційних антропонімів.

Твірною основою декількох прізвиськ стали лексичні діалектизми, і лише три номени виникли на основі давніх морфологічних ознак – це **смичкі** та **хмакі**, які зафіксував М. Лесів [Лесів 1997, с. 285]. Перше з них виникло за наявності форм минулого часу дієслів *ходилисмо* || *ходил'ісмо* на **-с'мо**, пор. зі зв'язного мовлення: / *ми не рас ходилис'ми по цвинта'ри* / (Воля-Угруська; ГП, с. 32); / *тим й'езика н'е уж'вал'іс'ми / то говор'ил'іс'ми / му'в'іл'і похах'лауку* / (Старий Брус; ГП, с. 34). Другий номен – від форм дієслів на **-хмо**: *по'й'іхал'іхмо, зай'іхал'іхми, мал'іхмо, ходил'іхмо, зимовал'іхмо* (Кривоверба; ГП, с. 70). Третє прізвисько **микуні** – за широке вживання дієслівних форм майбутнього часу *му робити* і *робитиму* [Лесів 1997, с. 285].

Але прізвиська «приклеювали» не тільки до українців Підляшшя, а й вони самі були творцями багатьох номенів. Так мовців із білоруським цеканням і дзеканням прозивали **літвінами**: / *а вже туди дал'і пуд л'іс / то ми вже назив'аєм л'ітв'іни / во'ни так пол'ітв'інск'і говорат* / (Грабовець; ГП, с. 270); / *то в нас назив'ають л'ітвуні / в нас л'ітв'іни / то л'ітв'іни назив'ають / о /* (Єльонка; ГП, с. 238). Досить часто вживана і назва **л'іт'овці** (*л'іт'овець, л'іт'овка*) [Аркушин 2016, с. 286]. Тут добре знана дражнилка *л'іт'овка заб'іла в'овка*, яка,

до речі, неодноразово траплялася нам і на Берестейщині [Аркушин 2014, с. 11].

Лексема *гэто* ‘це’ стала твірною основою таких прізвиськ: *гэти* – / *туди вже пуд ло'с'інку / пуд л'іс / то там будут гэти / ха'з'іц'і / раб'іц'і / так у'же буде там / а тут не говорат* / (Курашево; ГП, с. 364); *гэтали* – / *там б'елоруси / гэтали* / (Кнориди; ГП, с. 310); / *йак хто поб'елоруск'і бил'о гэтали тийе* / (Кнориди; ГП, с. 322); *г'этачки* || *гэц'ачки* – / *ну то йак г'этачки говорат* / (Грабовець; ГП, с. 270); / *ну на йіх кажут гэц'ачки / там вже йіх мова та'кайя і'накшя / то гэц'ачки* / (Полічна; ГП, с. 194). Мовити як *гэтали* – то *гацякати* або *гэцяти*: / *там туди за Наревку то там гэц'ачки / то та'ко гэц'аіут так* / (Полічна; ГП, с. 194).

Православні, що живуть під Біловезькою пущою, – *подлес'ак'і* [Аркушин 2016, с. 415], а ті, що дзekaють, – ще й *корой'еди*: / *ко'л'іс' нас тийе пудл'е'с'ак'і з'вал'і мат'анам'і / а ми йіх корой'едам'і* / (Курашево; ГП, с. 364). А католики отримали прізвиська *л'ахи* [Аркушин 2016, с. 296] та *сл'іскоу'хи* [Аркушин 2016, с. 511].

Отже, із півтора десятка зафіксованих прізвиськ сім мотивовані фонетичними особливостями (*ал'екач'і* || *ал'екач'і, д'екалі, па'дуні, л'ітв'іни, штокмані*), три морфологічними (*микуні, смакі, хмакі*), три найменування похідні від лексеми *гэто* ‘це’ (*гэти, гэтали, гэц'ачки*), а два невідомої мотивації (*чубарі* || *чуб'аріки, матані*).

Підляські говірки ще чекають своїх дослідників. Поки що...

Література

1. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя (Тексти). Луцьк: Вежа, 2007. 534 с.
2. Аркушин Г. Прізвиська берестейців, мотивовані особливостями їхнього мовлення // *TeKa komisji polsko-ukraińskich związków kulturowych*. Т. IX. Lublin, 2014. S. 8–15.
3. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
4. Аркушин Г. Хахлацька мова на Підляшші. *Українська мова*. 2019. № 1 (69). С. 115–125.
5. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). Люблин: Episteme, 2013. 108 с.
6. Лесів М. Українські говірки у Польщі. Варшава: Український архів, 1997. 496 с.
7. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся: автореф. ... канд. філолог. наук, 10.02.01 – українська мова. Луцьк, 2011. 20 с.

References

1. Arkushyn H. (2007) Holosy z Pidliashshia (Teksty) [Voices from Podlasie (Texts)]. Lutsk. 534 s. [in Ukrainian].
2. Arkushyn H. (2014) Prizvyska beresteitsiv, motyvovani osoblyvostiamy yikhnoho movlennia [Nicknames of Berest's Inhabitants Motivated by their Speech Patterns]. *TeKa komisji polsko-ukraińskich związków kulturowych*. Т. IX. Lublin. S. 8–15 [in Ukrainian].
3. Arkushyn H. (2016) Slovyk zakhidnopoliskyykh hovirok [The Dictionary of Western Polissian Dialects]. Lutsk. XXIV + 648 s. [in Ukrainian].
4. Arkushyn H. (2019) Khakhlatska mova na Pidliashshi [Khakhlatska Mova in Podlasie]. *Ukrainska mova*. # 1 (69). S. 115–125 [in Ukrainian].
5. Ihnatiuk I. (2013) Ukrainski hovirky Pivdennoho Pidliashshia (opys, teksty i slovnychok) [Ukrainian Subdialects of Southern Podlasie (description, texts and dictionary)]. Liublyn. 108 s. [in Ukrainian].
6. Lesiv M. (1997) Ukrainski hovirky u Polshchi [Ukrainian Subdialects in Poland]. Varshava. 496 s. [in Ukrainian].
7. Shulska N.M. (2011) Neofitsiina antroponimiia Zakhidnoho Polissia [Informal Anthroponymy of West Polissia]: avtoref. ... kand. filoloh. nauk, 10.02.01 – ukrainska mova. Lutsk. 20 s. [in Ukrainian].

**COLLECTIVE NICKNAMES OF PODLASIE'S INHABITANTS MOTIVATED
BY THEIR SPEECH PATTERNS**

Abstract. One of the reasons for formation of both individual and collective nicknames is oppositions *I : you, we : they*. In every inhabited location there can be a various number of motivational groups for these naming units, but mostly they include characteristics of denotation personal appearance, their nationality, profession or occupation, character etc. Nicknames are often also based on the characteristics of individuals' speech, particularly the speech of dialect speakers. The article represents collective nicknames of inhabitants of northern and southern Podlasie (north-eastern part of Lublin Voivodeship and south-eastern part of Podlasie (previously Bialystok) Voivodeship in the Republic of Poland). First of all, we recognize by ear and determine phonetic features from the speech flow that became motives for the emergence of many nicknames. Almost all inhabitants of this region are nicknamed *khakly/khakhlyami*, identifying, that their language *Khakhlatska mova/ khakhlytska mova* is Ukrainian subdialects. We should notice that the definition *Khakhlatska mova* is used in the neutral meaning and doesn't have any negative connotations. As the average Pole still does not distinguish between the nationalities of Ukrainians, Belarusians and Russians, that is why all inhabitants of Podlasie are called *Ruski/ruskyimi* or simply *Katsary/kacyanami*. Smaller groups of Podlasie's inhabitants have the following names such as *alékachi/alekachi*, because they pronounce letter combination *le(le)* hard, and they are opposed to *alékacham/aliekachi* due to soft *le(lie)* (*але – але*); *dékali/dekaly*, whose hard articulation of *de(de)* is opposed to *dzékalam/dziekaly* who pronounce *dze(dzie)* (*день – дзень*); *shokmaní/shokmanu* pronounce the particle and conjunction as *што (sho)*, but *shokmaní/shokmanu* do it as *шо(sho)* or *шчо (shcho)*. Phonetic peculiarities also led to emergence of nicknames *paíduní/paidynu* and *litvíní /litviny*. Morphological features became the basis of names *mykuní /mykynu* (*му роби́ ти, роби́ тиму*), *smakí/staku* (*ходи́лисьмо, роби́лисьмо*) and *khakú/khaku* (*носи́лисьмо*). Only one lexical unit *zétu/hetu* which means 'it' became a word formation stem for naming units *zétu/hety*, *zétali/hetaly*, *zétchky/hetsiachky*. However, despite these certain differences existing in Podlachian subdialects all of them have one common feature – they are Ukrainian subdialects. Nicknames *kalakúty/kalakuty* and *pereshutki/pereshutki* were given to those inhabitants of Podlasie who accepted Catholicism and started to speak Polish. There are several nicknames of unknown origin: *chubarý/chubaryky* (*чубарі/чубаріки*) and *mataní (matanu)*.

Keywords: northern Podlasie, southern Podlasie, dialect speakers, speech patterns, unofficial naming units, nicknames.

© Аркушин Г., 2021 р.

Григорій Аркушин – доктор філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна; hryhor@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-0698-6347>

Hryhoriy Arkushyn – Doctor of Philology, Full Professor, Lesya Ukrainka National University in Lutsk; hryhor@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-0698-6347>